

ASOCIAȚIA « PRIETENII LUI PANAIT ISTRATI » - O VICTORIE ASUPRA UITĂRII

Christian Delrue
Președintele Asociației Prietenii lui Panait Istrati

Intre 16 și 18 octombrie 2013, Biblioteca Națională a României și Muzeul Național al Literaturii Române de la București, Biblioteca Municipală București și Biblioteca Regională Panait Istrati din Brăila au organizat manifestări pentru a celebra cei 90 de ani de la Apariția Chirei Chiralina. Solicitat pentru a prezenta asociația în cadrul întâlnirii « Panait Istrati un scriitor fără frontiere » din 17 octombrie de la Biblioteca Națională a României am intervenit pe tema uitării lui Istrati. Prezint mai jos textul integral al comunicării pregătite pe care a trebuit s-o rezum datorită numărului mare de intervenienți. Unii dintre prietenii lui P. Istrati nu figurează : fie că aceste prietenii sunt anterioare perioadei evocate, fie îmi sunt necunoscute. De aceea voi primi cu plăcere toate informațiile pe care le-ați putea avea relativ la persoane, celebre sau nu, care l-au cunoscut pe Istrati sau care și-au manifestat aprecierea. In afară de omagiul adus prietenilor fideli ai lui Istrati și de creionarea unei istorii a asociației, această sinteză se dorește a fi o invitație pentru a explora strălucirea unei opere și a unei vieți aflate la răscrucea preocupărilor secolului XX și care rămân de actualitate atât în planul problemelor abordate cât și al prietenilor pe care le-au suscit.

Doamnelor, Domnișoarelor și Domnilor, dragi prieteni ai lui Panait Istrati,

Aș dori mai întâi să mulțumesc Doamnei Elena Tirziman, directoarea generală a Bibliotecii Naționale a României și tuturor organizatorilor acestor trei zile de dezbateri pentru că m-au invitat. Aș mai dori ca în numele membrilor Asociației « Les Amis de Panaït Istrati » să vă salut pe toți, mai cu seamă pe cele și cei care au contribuit la însuflețirea asociației surori din România.

Permiteți-mi să exprim în fața dumneavoastră o anumită emoție venind să stau prima oară în țara lui Panait Istrati, să cunosc locurile scumpe inimii sale și să-i întâlnesc poporul. Astăzi în prezența dumneavoastră am impresia că aud cuvintele pe care le spunea, puțin după întoarcerea din URSS :

« O forță invincibilă mă împinge spre origini, spre satul meu, bălțile mele, Bărăganul meu și oamenii simpli care suferă de secole și vor suferi desigur și alte secole. .. Să redevin unul de-ai lor, să-i înțeleg și să-i ajut dacă pot, mi se pare mai important decât să locuiesc la Paris și să continui să fac cărți care n-au nici un sens de vreme ce nu îmi permit să alin cât de puțin suferința oamenilor de azi”.

Acum o sută de ani Istrati ajunge prima oară în Franța unde era găzduit de un compatriot, George Ionescu instalat ca cizmar la Paris și de Marta, soția acestuia. Întâmplarea mă face să parcurg, o sută de ani mai târziu, drumul invers, desigur în alte condiții. Și de când am ajuns în România este ca și cum aș fi întâlnit toată familia lui George Ionescu, atât de călduroasă este primirea dumneavoastră.

În cadrul temei „Panait Istrati scriitor fără frontiere” intervenția mea se va referi mai exact la uitarea care i-a lovit opera și la prietenii care, dincolo de orice frontiere geografice și ideologice, au permis ca, în ciuda obstacolelor să nu fie ignorată. O voi face distingând trei perioade: în timpul vieții sale vremea calomniei între 1929 și 1935, apoi, după moartea sa, din 1935 până în 1967 conspirația tăcerii și în sfârșit, din 1968 până în 1999 timpul recunoașterii.

Dar astăzi de ce să mai vorbim despre uitarea lui Istrati în momentul în care veniți să celebrați timp de trei zile, o nouă victorie asupra uitării?

La întrebarea unui jurnalist despre ocaziile ratate de a rupe cu partidul comunist spaniol, Jorge Semprun, puțin înainte de moartea sa în 2011 i-a răspuns: „stalinismul este criticat încă de la origini chiar în sânul mișcării muncitorești. De către oameni politici și de către intelectuali. În anii 1920-1930 sunt deja analize și mărturii despre mecanismele înrobitoare ale bolșevismului. Mă gândesc la trilogia lui Panait Istrati *Spovedanie pentru învinși*” și adaugă aceste cuvinte teribile: „Noi am citit această carte și apoi... am uitat-o.”

De aceea cer permisiunea dumneavoastră să aduc un omagiu celor care nu l-au uitat regretând că nu îi pot evoca pe toți. Și sper că îmi veți îngădui să citez nume cărora nu le pot da viață în cadrul acestei intervenții și să omit din ignoranță pe unii sau unele care au făcut eforturi pentru amintirea lui Istrati, mai cu seamă din țara dumneavoastră. Aștept mult de la dumneavoastră pentru a-l cunoaște mai bine pe Istrati și opera lui.

Pentru a-mi pregăti călătoria mi-am procurat ultima ediție a unui ghid bine cunoscut, *Le Guide du Routard*. La secția „Literatură și filozofie” a rubricii „Personalități” din capitolul „România: oameni, cultură, mediu ambiant”, sunt opt nume, dar nu acela al lui Istrati care nu beneficiază decât de trei rânduri despre *Ciulinii Bărăganului* în capitolul „România utilă”.

Să fim corecți, mai este semnalat în pasajul consacrat Cimitirului Bellu din București dar pentru a preciza că Panait Istrati este „cam pierdut într-o companie atât de strălucitoare (flamboyante)...! Și totuși nu există lectură mai pasionantă decât povestirile sale despre haiduci pentru a aborda un aspect important al istoriei și al culturii românești. Să admitem că nu își are locul alături de Emil Cioran, Paul Celan, Mircea Eliade, Mihail Eminescu, Benjamin Fondane, Eugen Ionescu, Tristan Tzara și Elie Wiesel?

În 1991 continua să fie caracterizat drept scriitor fascist alături de Céline, Jünger și alții pe o hartă a Europei la capitolul „Cultură și dictatură” a unui *Atlas cultural al secolului XX* publicat de o mare editură franceză. În 1999 un bine cunoscut editor francez de dicționare și enciclopedii publica o lucrare subtitrată „Dicționar al contestării în secolul XX”, *Secolul rebel*, în care ar fi în zadar să căutăm măcar numele lui Istrati.

Aceste câteva exemple arată că astăzi încă și într-un trecut apropiat, amnezia și necunoașterea care ating opera lui Istrati durează în timp.

TIMPUL CALOMNIILOR 1929-1935

Mai mult ca posteritatea oricărui alt scriitor, aceea a lui Panait Istrati a fost strâns legată, la bine și la rău de considerații ideologice, de condiții politice, de dispoziții editoriale, de rolul prieteniei și activității asociative. În cazul lui Istrati uitarea are mai multe forme posibile, dacă nu chiar toate formele posibile. Pentru a înțelege această uitare e nevoie nu doar să evocăm campania calomnioasă la adresa lui în timpul vieții începând cu sfârșitul anului 1929 ci să mergem la rădăcina a ceea ce a provocat această campanie.

De la 20 la 46 de ani Panait Istrati a participat, sub o formă sau alta și în felul său la mișcarea muncitorească românească și internațională și a susținut speranțele trezite de revoluția rusă din octombrie 1917. În plus el și-a pus întotdeauna în concordanță cuvintele cu faptele iar viața și opera sunt impregnate de o exigență morală care ar fi necesară multor intelectuali. După călătoria în URSS din 1929 s-a opus tendinței staliniste pe care o lua regimul politic din Rusia sovietică și a denunțat-o în mărturia sa *Spovedanie pentru învinși*. S-a întors profund afectat. La decepția dureroasă s-a adăugat campania extrem de violentă organizată de staliști care l-au acuzat că trădează URSS la care s-au asociat cei mai mulți prieteni ai săi. Dar cine erau trădătorii? Cei care vedeau în Stalin continuatorul revoluției ruse și al marxismului sau cel care-și manifesta expresia publică a refuzului de a identifica politica lui Stalin cu comunismul? În această trădare și apoi în distrugerea mișcării comuniste de către Stalin și epigoni însoțită de calomniile foștilor prieteni se află originea uitării lui Istrati.

Această campanie s-a întezit pâna puțin după moartea sa în 1935 mai precis la apariția articolelor pe care le-a publicat în *Cruciada Românismului* și pe care nimeni nu le citise în Franța. Virulența atacurilor reușise chiar să tulbure spiritul unora dintre cei mai apropiați lui. Acuzat că a devenit fascist și antisemit, devenise un paria pentru cei mai mulți din foștii lui prieteni de stânga. Puțini l-au ajutat.

Aș dori în primul rând să-i citez aici, scuzându-mă pentru simpa enumerare pe prietenii fideli care l-au cunoscut și l-au susținut fără ca totuși să-i fi împărtășit toate părerile: fotografii ambulant Antoine Bernard din Nisa, criticul literar suedez Ernst Benz, fotografii pictor și desenator elvețian Henri-Paul Boissonas care a ilustrat *Țața Minca*, viitorul editor librar și responsabil al fondului de gravuri originale de la Muzeul de Arta din comuna elvețiana Locle Charles Chautems, poetul și criticul Jean Desthieux, poetul și grafologul elvețian François Franzoni, Julian Gorkin conducător al Partidului Muncitoresc de Unificare Marxistă din Spania, scriitorul și directorul revistei *Europe* și corector al manuscriselor Jean Guéhenno, jurnalistul român emigrat în Statele Unite Isaac Horowitz care l-a albit pe Istrati de toate acuzațiile de antisemitism într-o carte scrisă în yiddish și publicată la New-York în 1940, *Zile și nopți cu Panait Istrati*, scriitorul proletar și ziaristul belgian Pierre Hubermont, cismarul George Ionescu și soția sa Marta, emigranți care l-au găzduit la început la Paris acum o sută de ani, scriitorul Josué Jéhouda care l-a făcut să cunoască opera lui Romain Rolland și care a colaborat la relizarea *Familiei Perlmutter*, scriitorul Joseph Jolinon, scriitorul olandez Adrien-Michel de Jong, marele scriitor grec Nikos Kazantzaki și Eleni Samios-Kazantzaki care l-au însoțit în călătoria în URSS, romancierul și ziaristul Joseph Kessel, scriitorul Frédéric Lefèvre director la *Nouvelles Littéraires*, Jacques-Henry Lévesque poet fondator al revistei *Orbes*, ziaristul și conducătorul Partidului Socialist din Peru José Carlos Mariategui care a contribuit la cunoașterea operei lui Istrati în toată America Latină, Marcel Martinet care, în 1921 a publicat în cotidianul comunist *L'Humanité* prima povestire a lui Istrati *Nicolae Țiganu*, Jacques Mesnil ziarist critic de artă anarhist, celălalt prieten grec Apostolis Monastirioty cu care cânta refrenul din *Neranțula* în „subsolul Prieteniei” al lui George Ionescu, intelectualul și conducătorul troțkist Pierre Naville, Pierre Pascal colaborator al lui Lenin, istoric specialist al ținuturilor slave acuzat de presa stalinistă că este unul din autorii *Sposedaniei pentru învinși*, muzicianul elvețian Arthur Perchet, Madeleine Paz ziaristă și scriitoare opozantă a stalinismului, pictorul și desenatorul Charles Picart Le doux care a ilustrat *Kir Nicolas* și *Codine*, romancierul și înflăcăratul apărător al literaturii proletare Henry Poulaille, pictorul și desenatorul belgian George van Raemdonck, proprietarii hotelului-pensiune „Les Sapins” din Menton Jean și Solange Reiss, Romain Rolland totuși care l-a părăsit în 1929 dar care refuzase să se alăture calomniilor organizate de Barbusse și de ai săi, revoluționarul romancier și ziarist Victor Serge opozant al stalinismului, Jean Stanesco unul din cei mai vechi prieteni ai săi care avea să devină co-fondatorul asociației noastre, Boris Suvarin fondator al Partidului Comunist Francez și opozant al stalinismului, ziaristul pictor și militant socialist Jean Texcier autor al celebrului portret al lui Istrati publicat ca frontispiciu al ediției originale *Pour avoir aimé la terre... (Pentru că am iubit pământul...)*, anarhistul și sindicalistul Maurice Wullens director al revistei *Les Humbles*.

În România anilor 30 când era atacat de staliști și de fasciști uniți în aceeași ură, doar puțini au fost solidari cu el printre care scriitorii Demostene Botez, Camil Petrescu, Cezar Petrescu și Mihail Sadoveanu. În ultimele luni înainte să moară, ziaristul Alexandru Talex a fost ultimul dintre prietenii săi fideli. Cu o generozitate curajoasă și constantă avea să-și consacre toată viața amintirii lui Istrati, cunoașterii și difuzării operei acestuia. Alții l-au susținut și mă simt dator să-i citez chiar dacă n-am putut afla modul în care solidaritatea lor s-a exprimat: Petre Bellu, poeta Otilia Mironescu, Liviu Rebreanu, Ionel Teodoreanu poetul George Topârceanu.

Dar primul loc revine unei tinere doamne, Margareta Izescu cu care Panait Istrati s-a căsătorit în 1932. Cei prezenți care au cunoscut-o pot să ateste bunătatea și curajul ei în fața celor mai proaste condiții din ultimii trei ani ai existenței lui Istrati, pe care prezența ei le-a alinat. La o lună după moartea lui Istrati într-o scrisoare foarte emoționantă adresată amicului fidel Isaac Horowitz, Marga Istrati scria: „În generația noastră el era cel mai mare din toți [...] Și știu că foarte curând lumea își va da seama. Chiar cei care l-au ofensat vor înțelege că singurul lui defect este că i-a iubit prea mult. La sfârșit i-a iertat pe toți.” Și adăuga: „Ah! Dacă te-aș putea vedea, ar fi ca și cum aș vedea o parte din lunganul meu Panait. Dar tu ești atât de departe! Dacă aș fi avut bani aș fi făcut turul tuturor locurilor din lume unde și-a lăsat o parte din suflet și sunt sigură că în tine aș găsi cea mai mare parte”. Dorința Margăii Istrati este împlinită azi căci se va găsi mereu în lume o parte din Istrati în cele și cei care îi rămân fideli.

Cele și cei care nu l-au abandonat ar merita un studiu consacrat relațiilor lor cu Panait Istrati. Într-un anume fel se poate spune că ei sunt pietrele de temelie ale asociației care avea să se nască în decembrie 1968.

CONSPIRAȚIA TĂCERII 1935-1968

Ar fi nedrept să nu menționăm aici câteva voci răzlețe care, din 1935 în 1968 vor sfărâma șapa de plumb a conspirației tăcerii care a lovit opera lui Istrati după vremea calomniilor.

În centrul acestora se detașează vocea discretă a marelui constructor care a fost Alexandru Talex al cărui rol pentru devenirea posterității lui Istrati și pentru istoria asociației noastre a fost de neînlocuit. În condițiile extrem de grele ale ultimului an din viața lui Istrati, o singură persoană l-a ajutat să se poată exprima, Alexandru Talex - un tânăr ziarist pasionat de literatură și puternic marcat de lectura cărții *Trădarea clericilor* a eseistului francez Julien Benda. Se întâlniseră cu ocazia publicării unei cronici pe care Alexandru Talex o scrisese despre *Biroul de plasare* pentru revista *Cruciada Românismului*, la care era redactor. Îi propune atunci să colaboreze la această revistă în deplină libertate și independență.

Cu mult curaj, de la moartea lui Istrati în 1935 până în 1943, A. Talex începe să traducă și contribuie la editarea mai multor opere ale lui Istrati până la guvernul fascist și antisemit al lui Ion Antonescu dominat la începuturile sale de Garda de fier a lui Horia Sima. Îi consacră o primă scurtă biografie publicată în 1944.

În acest timp în Franța un exilat român Ion Căpățână face în 1941 o primă traducere a articolelor lui Istrati apărute în *Cruciada Românismului* și publică, pentru a-l apăra pe Istrati, *Panaît Istrati sau omul care n-a aderat la nimic*, prezentată de poetul eseist și romancier Philéas Lebesque.

Doi editori aveau să continue editarea povestirilor sale în colecții populare, „Cartea de mâine” la Fayard și „Cartea Modernă ilustrată” la Ferenczi până la sfârșitul anilor 40. Aceste cărți erau ilustrate de desenatori și de gravori ale căror nume se cuvin menționate aici: Maurice Delavier, Michel Jacquot, Valentin Le Campion, Jean Lébédéf, François Quelvée, Jean Renfer și Ambroise Thébault. În 1947 apărea o foarte frumoasă ediție de artă din *Ciulinii Bărăganului* cu ilustrații originale color de Louis Screpel. Presses Universitaires de France după ce au cumpărat Rieder, principalul editor francez al operei sale au reeditat *Chira Chiralina* și *Codin* favorite și de lansarea a două adaptări cinematografice ale operelor sale, *Ciulinii Bărăganului* de Louis Daquin în 1958 și în 1963 *Codin* de Henri Colpi care va deveni unul din cei mai fideli prieteni ai lui Panaît Istrati în asociația noastră. În Elveția editurile Rencontre și Clubul cărților din Lausanne, Ghilda Cărții, nu l-au uitat pe Istrati. În 1951 Henry Poulaille dă o foarte frumoasă prefață la *Moș Anghel* pentru Clubul francez al Cărții. Cântărețul Georges Brassens, câțiva scriitori și critici ca Marcel Arland, Benigno Cacérés,

Jean Cassou, André Dhotel, Louis Guillaume, Kléber Haedens, Hubert Juin, Jean Malrieu, Paul Morelle, Michel Ragon și Edgard Reichman scriu despre opera lui și aduc mărturii despre și pentru autor.

În România cenzura de stat a dictaturii staliniste a lui Gheorghe Gheorghiu-Dej n-a permis începerea editării unor opere de Istrati decât după 1957. Sub nepotismul naționalist neo-stalinist al lui Nicolae Ceaușescu au început să apară în 1966 *Opere alese* în mai multe volume în traduceri care le denaturau. Rod al unei recuperări ideologice a lui Istrati în serviciul „rumanității”, aceste ediții n-au putut apărea decât cu prețul unei alterări și a unor omisiuni care nu sunt decât alte forme ale uitării. Traducerile românești ale lui Istrati considerate ca „insuficiente” în planul unei anume „purități” a limbii române nu fuseseră apreciate demne să fie incluse. Trebuie totuși recunoscut că această ediție datorată lui Alexandru Oprea director al Muzeului Literaturii Române și lui Eugen Barbu ca traducător l-a putut propune ca lectură din nou pe Panait Istrati după o perioadă istorică românească în care fusese hulit și ignorat.

TIMPUL REÎNVIERII ȘI AL REÎNNOIRII 1969-1999

Abia după 33 de ani timpul renașterii înlocuiește conspirația tăcerii. Din 1969 până în 1999, bravând piedicile de orice fel, prăvălindu-se prin toate breșele, Asociația Les Amis de Panait Istrati cu ajutorul cercetătorilor și studenților din diverse domenii și de toate naționalitățile avea să-i facă dreptate.

În această perioadă în care cititorii găseau cu greu cărțile, Margareta Istrati a avut ideea să le regroupeze la același editor. În 1967, cu ajutorul lui Joseph Kessel ea l-a întâlnit pe Roger Grenier scriitor și editor la Gallimard care i-a propus să le publice la această editură. Astfel, după expresia lui Joseph Kessel, Panait Istrati avea să iasă din „limbii scriitorilor cu cărți de negăsit” prin publicarea între 1968 și 1970 a celor patru foarte frumoase volume legate ale căror ilustrații din interiorul legăturii evocau strălucirea colorată a veșmintelor tradiționale românești. *Figaro Littéraire* al epocii putea să titreze: „Steaua fantastică a lui Panait Istrati strălucește din nou”.

În aceste împrejurări avea să fie fondată în decembrie 1968 Asociația Les Amis de Panait Istrati de către Edouard Raydon asistat de Georges Longuet și apoi de Jean Stanesco. Edouard Raydon scrie prima abordare biografică a lui Istrati în limba franceză, *Panait Istrati vagabond de geniu*, prefațată de Joseph Kessel în 1968. El publică între 1969-1975 primele caiete ale asociației noastre care vor contribui la cunoașterea și popularizarea operei lui Istrati. Jean Stanesco va fi prima legătură vie dintre Panait Istrati și asociație. Puțin după aceea Alexandru Talex îl omagiază în 1977 în termeni pe care îi parafrazez pe scurt. Jean Stanesco originar dintr-o familie numeroasă și foarte săracă din Ploiești l-a cunoscut pe Panait Istrati în mediile socialiste ale orașului său natal. Sosește la Paris în 1925 și îi frecventează pe românii care se întâlnesc în atelierul cismarului Georges Ionesco unde îl regăsește pe Istrati și cu care se împrietenește strâns. Îi primea cu căldură pe emigrații români care-l căutau. În 1952 trimite cu regularitate medicamente la spitalul Filaret din România pentru ca Margareta Istrati să se vindece.

În 1970 apare la editorul François Maspero cartea care rămâne și azi cartea de referință despre Istrati, *Panait Istrati un chardon déraciné*, de Monique Jutrin-Klener membru al asociației și colaboratoare la buletinele și caietele sale încă din 1969.

În 1975 Marcel Mermoz îl înlocuiește pe Edouard Raydon la președinția asociației. În 1971 își realizează visul din adolescență: să meargă în România pe urmele lui Panait Istrati. În compania lui Christian Golfetto îl va întâlni pe Alexandru Talex care ne îl va numi decât „fratele meu Mermoz”. Alexandru Talex avea să fie din acel moment puntea care avea să lege

România de Franța pentru reînnoirea studiilor istratiene. Nimic nu definește mai bine asociația decât aceste câteva cuvinte ale lui Marcel Mermoz: „*Autodidact, vagabond în tinerețea mea, am un mod personal de a-l iubi pe Istrati și de a duce această luptă pentru reabilitarea lui. Panait nu era doar un mare scriitor, ci un mare frate care a exprimat vaietul etern al revoltaților suferinzi, al învinșilor, al celor pe care societatea i-a târât în mlaștina socială și care n-au nici o șansă de a ieși la liman. Istrati a murit învins, disperat, calomniat de cei pradă delirului stalinist. Datoria noastră sacră este de a scoate la iveală mecanismele acestei mașini infernale pentru a reabilita memoria marelui scriitor în mod definitiv.*”

Buletinul asociației tipărește dosarul ”Panait Istrati și Siguranța” făcut public în 1974 de Alexandru Oprea în revista românească *Manuscriptum*. Se făcea astfel dreptate lui Panait Istrati referitor la acuzațiile mincinoase și calomnioase răspândite împotriva lui de către staliști de mai bine de treizeci de ani. Încetul cu încetul românii din acel timp vedeau ridicându-se un colț din vâlul acoperitor și începeau să regăsească adevărul despre unul din marii lor scriitori. Dar și dacă nu mai era un agent al Siguranței, rămânea încă un fascist, un antisemit și un dușman al revoluției ruse și al comunismului. Mărturiile sale despre URSS continua să-i fie interzisă publicarea în țările minciunii staliniste și nu fusese reeditată în Franța. Atunci Asociația impulsionată de Marcel Mermoz a luat inițiativa capitală de a publica *Vers l'autre flamme*. Astfel a văzut lumina zilei în 1977, sub egida Fundației Panait Istrati creată în acest scop de Margareta Istrati, Marcel Mermoz și Alexandru Talex, o reeditare artizanală în 500 de exemplare însoțită de importante documente anexă 46 de ani după ediția originală de negăsit. Editorul Christian Bourgois o va publica în colecția 10/8 și ea va fi reluată în 1987 în colecția Folio eseuri a editurii Gallimard apropiată asociației. Această nouă ediție rămâne singura de referință în limba franceză cu privire la ceea ce unii numiseră „cazul Istrati”. Pe 21 aprilie 1978 ziarul *l'Humanité* recunoaște prin vocea lui Claude Prévost „rolul glorios (dar ingrat!) al pionierului” fără ca totuși această recunoaștere tardivă să poată șterge calomniile proferate de un redactor anonim de la *l'Humanité* în 17 aprilie 1935 anunțând moartea lui Istrati... Pe de altă parte în 1979 Congresul XI al Partidului Comunist Român îl saluta pe Panait Istrati ca pe „unul din cei mai mari și originali din literatura română”... Dar se vor mai aștepta 20 de ani și căderea regimului Ceaușescu pentru ca să apară în românește *Spovedanie pentru învinși* care nu va fi publicată în fostul spațiu sovietic decât în 1991 după 62 de ani de interdicții...

Alte activități marchează vitalitatea și audiența asociației. În 1977 ea lansa un apel pentru ajutorarea sinistraților cutremurului care lovise România în martie și strângea fonduri pentru a-și arăta solidaritatea cu poporul român. Un Comitet de onoare prezidat de Joseph Kessel va grupa scriitori, intelectuali printre care Roger Dadoun, Jean-Marie Domenach, Georges Friedmann, Roger Grenier, Armand Lanoux, Edgard Morin, Eléni Samios-Kazantzaki, Henri Thomas, Vercors. După simpozionul național de la Menton din 1967 consacrat scriitorului Vicente Blasco Ibanez și lui Panait Istrati, sunt organizate alte două colocvii internaționale, unul la Nisa în 1978, celălalt la Paris în 1980. Editura Gallimard începe publicarea întregii opere a lui Panait Istrati în colecția de buzunar pentru marele public Folio. Pictorul și gravorul Vasile Pinteau ilustrează o ediție de artă din *Ciulinii Bărăganului* editată de Farmaciștii Bibliofili în 1981 și în România apare *Cum am devenit scriitor*, o foarte importantă antologie de texte autobiografice alese, traduse și adnotate de Alexandru Talex. Tot în România, o nouă ediție care integrează versiunile românești ale lui Istrati începe să apară sub îndrumarea lui Alexandru Talex începând cu 1982.

În același an, după decesul lui Marcel Mermoz, Georges Godebert, producător de emisiuni radiofonice la France-Culture devine președintele asociației cu Ilinca Barthouil-Ionesco și Henri Courbis ca vice-președinți și Pierre Accard ca trezorier. În 1980 Georges Godebert realizează *Les Chardons du Bărăgan* într-o adaptare a lui Stéphane Frontès și o serie de interviuri cu Roger Dadoun, *Alte flăcări pentru Panait Istrati*. În 1984

sunt reluate pe France-Culture realizările sale *Moș Anghel* și *Cosma* adaptate de Roger Grenier în 1971 cu un fond muzical de Harry Brauner, fratele pictorului suprarealist Victor Brauner. În 1983 Roger Dadoun coordonează un important număr al revistei *l'Arc* consacrat lui Panait Istrati și editat de Jean François și Zoé Guesnier.

Dar marea inițiativă care îl va acapara pe Georges Godebert va fi organizarea manifestărilor centenarului nașterii lui Panait Istrati a căror încununare va fi publicarea lucrării, *Panait Istrati contemporanul nostru „Cartea Centenarului 1884-1984”*, publicată în 1986 de către asociație și Edisud, și care reia esențialul din colocviile de la Valence, Nisa și Paris din anul 1984. În buletinul asociației Alexandru Talex dă seamă pentru cititorii francezi despre numeroasele manifestări desfășurate în România salutând întoarcerea „la lumina zilei” a lui Panait Istrati și a operei sale „după o lungă noapte premeditată care a durat 40 de ani” și despre „munca depusă până în prezent”. Editura Gallimard publică în 1984 o culegere de articole autobiografice semnate de Panait Istrati și prezentate de Alexandru Talex, *Le Pèlerin du coeur*. În același an editura Grasset reeditează *Ciulinii Bărăganului* în colecția de buzunar Les Cahiers rouges iar dicționarul Larousse îl include pe Istrati în 1985. David Seidmann publică *L'existence juive dans l'oeuvre de Panait Istrati* cu o lămuritoare analiză a „ambiguităților” colaborării sale la *Cruciada Românismului*.

Înainte de a deveni președintele asociației în 1987, Christian Golfetto care era secretarul acesteia, avea să creeze în 1985 o importantă revistă anuală, *Caietele Panait Istrati*, și va fi mentorul și directorul celor treisprezece volume care vor apărea până în 1996. În 1987 într-un număr triplu al *Caietelor Panait Istrati* vede lumina tiparului mult așteptata corespondență integrală dintre Panait Istrati și Romain Rolland îngrijită și adnotată de Alexandru Talex, prefăcută de Roger Dadoun și prezentată de Christian Golfetto. În martie 1989 la propunerea lui Roger Dadoun are loc la Valence un colocviu pe tema Panait Istrati și revoluțiile ale cărui comunicări vor fi publicate în numărul 7 al *Caietelor Panait Istrati* prezentate de René Marchisio. Lucrarea Elisabetei-Sanda Geblescu, membru al comitetului de redacție al Caietelor, *Panait Istrati și metafora paternă*, prefăcută de Jean Bellemin-Noël apare la editura Anthropos în 1989. Anul 1990 va aduce frumoasa realizare a unui *Caiet Panait Istrati* special pe hârtie de lux care conține o antologie din textele lui Istrati alese și prezentate de Michel Polac, *Panait Istrati : cel care am fost*. O culegere de texte politice, interviuri și texte literare alese și prezentate de Daniel Lérault este editată la Plein Chant a lui Edmond Thomas în 1991. Între 1985 și 1993 editura din Frankfurt legată de mișcarea muncitorească sindicală din Germania *Ghilda Cărții din Gutenberg*, publică ediția de referință în limba germană a operelor lui Istrati în 14 volume sub conducerea lui Heinrich Stiehler, profesor la Departamentul de Limbi romanice al Universității din Viena, membru al comitetului de redacție al *Caietelor Panait Istrati*, autor în 1990 al unei monografii *Panait Istrati, despre dificultatea de a povesti viața* și astăzi vece-președinte al asociației. Treptat o nouă echipă se constituie în jurul lui Christian Golfetto și al lui Jean Hormière ca vice-președinte. Frédéric Ranson va fi secretarul ei între 1987 și 1989. Dominique Foufelle, jurnalistă și Laurence Avinen, autoare a unei lucrări de masterat despre receptarea lui Panait Istrati în Franța între 1924-1935 îi vor succeda. Puțin înainte de căderea lui Ceaușescu, Christian Golfetto se exprima: „[...] la Panait Istrati demersul sciitorului definind Arta ca expresie a Frumosului, și acela de Luptător pentru dreptate se contopesc [...] în aceeași atitudine. O atitudine care este un apel la sufletele generoase și iubitoare de puritate ale tuturor învinșilor, să se ridice și să construiască împreună această lume de mâine în care „omul nou” va descoperi „cealaltă flacăra” a fraternității universale”.

Deschiderea democratică care a urmat răsturnării regimului Ceaușescu permite crearea în 1990 a asociației române a prietenilor lui Panait Istrati cu, între alții, Maria Cogălniceanu,

Corina Costopol, Mugur Popovici, Liliana Șomfelean, Camelia Stănescu, Alexandru Talex, Dan Ursuleanu și Teodor Vîrgolici care contribuiseră deja la dinamizarea asociației franceze. Camelia Stănescu este neobosita și înflăcărata președintă. De aceea veți înțelege de ce mă limitez doar să evoc crearea asociației dumneavoastră și o las pe Camelia Stănescu să-i prezinte numeroasele realizări.

În 1991 Dominique Foufelle devine președintă a asociației și în 1992 redactor principal al *Caietelor Panait Istrati* cărora le imprimă un nou suflu. Anneke Walters, autoare a unei lucrări de masterat despre noțiunea de dreptate în opera și viața lui Panait Istrati la universitatea olandeză din Groninge, devine responsabilă buletinului. Jean Hormière culege emoționantele și importante amintiri ale Margăi Istrati în 1988 care vor fi publicate în *Caiete* n° 9 din 1992. Roger Dadoun face postfața la *Isaac le tresseur de fil de fer* de negăsit după 1927 și reeditat în 1993 de Maurice Born, creatorul editurii Canevas. René Marchisio redactează o prezentare a lui Panait Istrati destinată tinerilor, *Panaît Istrati ou la violence de coeur*, editată de Biblioteca Muncii și difuzată în șapte mii de biblioteci de gimnazii și licee în 1994. În același an Michel Ragon, autor al unei istorii a literaturii proletare de limbă franceză, prefătează dosarul *Caietului* n° 11 condus de cercetătorul ucrainean Serguei Feodosiev despre cele 16 luni de călătorie a lui Istrati în URSS și îmbogățit cu o cronologie pe luni datorată lui Jean Hormière. Dominique Foufelle va fi artizana unui necesar și lămuritor omagiu adus femeilor din viața și opera lui Istrati care va fi tema *Caietului* n°12 din 1995, an în care Jean Hormière îi succede lui Dominique Foufelle la cârma asociației.

Jean Hormière, membru al asociației de 25 de ani, profesor, cineast, a fost lector la universitatea din Cluj-Napoca. De la prima sa comunicare la colocviul de la Nisa în 1978 despre Panait Istrati și Jacques Kerouac nu încetase să-și aducă importante contribuții de neînlocuit la buletinele și la *Caiete* până la ultimul dintre *Caietele Panait Istrati* apărut în 1995 și pe care l-a conceput în întregime. Acest *Caiet* anunța bogăția viitoarelor numere dacă moartea nu ni l-ar fi răpit subit în 1996 la vârsta de 47 de ani. Scria într-un buletin: „*dorința de a-l reciti pe Istrati este mai întâi ceea ce ne unește, dar și un mod de a fi refractar, un anume fel de a fi revoltat, o pasiune comună care evită violența*”. Dispariția sa prematură ne-a privat de marile sale competențe de cercetător, de gentilețea și atenția sa față de semenii. Aceste capacități rar întâlnite la aceeași persoană, făceau din el președintele care avea toate calitățile pentru a fi dus asociația până la finele primului sfert al secolului XXI zdruncinat de toate problemele nerezolvate ale secolului trecut și cu care se confruntase Panait Istrati. Decesul său cufundă asociația într-o profundă dezamăgire.

Dominique Foufelle, Martha Popovici și Jeanne-Marie Santraud vor asigura apariția celor cinci buletine până în 1999 în timp ce Christian Golfetto ocupă noua președinție.. Arhivele asociației sunt regrupate și transferate într-o instituție specializată Institutul „Memorii ale Ediției Contemporane”. Buletinul din primăvara lui 1998 publică un articol despre Panait Istrati și edițiile românești bazat pe noua ediție bilingvă de referință a operelor lui Istrati condusă de Zamfir Bălan. În 1998 Hélène Lioult realizează filmul *Panaît Istrati scriitor vagabond 1884-1935* pentru seria „Un Secol cu Scriitori” pe care o produce și difuzează pe micul ecran canalul de televiziune France 3. Ultimul buletin aduce un omagiu emoționant lui Alexandru Talex care a murit la 17 noiembrie 1998. Negăsindu-se o nouă echipă care să preia frânele asociației, aceasta este lăsată în așteptare în 1999 fără a fi dizolvată în speranța unor zile mai bune după ce a publicat 94 de buletine și 13 caiete de prietenie, de studii și cercetări. Christian Golfetto va răspunde diferitelor corespondențe primite până anul trecut când am propus să se țină o adunare generală de reconstituire.

În 2002 la editura Harmattan apar *Haiducii în opera lui Panait Istrati* sub conducerea lui Daniel Lérault cu contribuții de Elisabeth Geblesco, Monique Jutrin-Kléner, Hélène Lenz,

Martha Popovici, Catherine Rossi și Jeanne-Marie Santraud care explorează universul istoric și legendar pe care se fondează una din laturile originale ale operelor lui Istrati.

În 2006 Maria Cogălniceanu publica într-o ediție bilingvă o serie de portrete călduroase ale membrilor asociației, *Istrati după Istrati documente recente inedite*, la editura Limes.

Aș fi dorit să citez numele tuturor verigilor acestui lanț care, prin asociația noastră au permis ca Istrati să nu fie uitat dar timpul acordat nu îmi permite s-o fac acum. Și chiar dacă pentru unii dintre dumneavoastră unele din numele menționate nu evocă decât umbre vagi, trebuia să le pronunț aici în România în momentul când sărbătoriți 90 de ani de la apariția *Chirei Chiralina*. Pentru că, într-un fel sau altul, oricât ar fi de necunoscute și modeste, ele aparțin atât patrimoniului dumneavoastră cât și al aceluia de onoare al umanității întregi. Au fost și sunt ca vocile pe care nu le vor putea ignora cercetătorii care vor veni în viitor să îmbogățească și să reînnoiască cunoașterea operei lui Istrati. Trebuia făcută dreptate celor care l-au reabilitat pe Panait Istrati. Și dacă într-un trecut din fercire îndepărtat uitarea lui Istrati a putut lua mai multe forme nedrepte: abandon de către foștii prieteni, trădări, injurii și calomnii, conspirații ale tăcerii, omisiuni, falsificări, cenzură intelectuală și ideologică, cenzură de stat, nu e mai puțin adevărat că această uitare se manifestă și azi sub forma ei cea mai banală.

Permiteți-mi să închei cu o ultimă remarcă ce revine des când este vorba de scriitori care se exprimă într-o limbă care nu este limba lor maternă și poate mai ales în cazul lui Istrati. Așadar Panait Istrati, scriitor român de expresie franceză sau scriitor francez povestitor român? Panait Istrati era profund internaționalist, opera lui este profund universală. Istrati aparține atât patrimoniului literaturii române cât și literaturii franceze. Dar ca toți marii scriitori, el aparține mai mult patrimoniului umanității. Panait Istrati și-ar fi însușit desigur cuvintele altui scriitor. Un scriitor a cărui țară, tot de la marginea Europei, are o privire întoarsă spre popoarele din America așa cum țara lui Istrati, la celălalt capăt al Europei, are o privire întoarsă spre popoarele din Orient: scriitorul portughez Miguel Torga de la care pentru a conchide voi împrumuta expresia frumoasă, justă și bogată în imagini: „Universalul înseamnă localul mai puțin zidurile”

Vă mulțumesc pentru atenție

Nota bene: *Această comunicare a fost publicată în numărul 2 –iarna 2013 – a buletinului Asociației Les Amis de Panait Istrati, Haiducul. Reproducere autorizată doar cu indicarea sursei.*